

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

З.С. Варналій

У статті розглянуто стан, проблеми та способи оптимізації фінансування державних вищих навчальних закладів України. Визначено значення й роль освіти, які посилюються глобалізацією, трансформаціями суспільних процесів, розвитком науково-інформаційних технологій, зростанням конкуренції між державами, навчальними установами, громадянами. Проаналізовано шляхи диверсифікації джерел надходжень фінансових ресурсів, запропоновано систему фінансування з урахуванням результатів діяльності за окремими показниками функціонування закладів вищої школи. Узагальнено напрями розширення фінансової автономії державних ВНЗ. Доведено, що спроможність вищих навчальних закладів України шукати та формувати додаткові джерела надходжень певною мірою залежить від ступеня їх автономії на фінансовому, кадровому, організаційному та академічному рівнях.

Зазначено, що вища освіта є не лише кінцевим благом – джерелом задоволення духовних, культурних, інформаційних потреб людини, а й інвестиційним благом – засобом зростання доходів, забезпечення конкурентних переваг на ринку праці та одержання інших благ. Зроблено висновок про те, що обмежене фінансування державних ВНЗ України негативно впливає на якість освітніх послуг. Брак бюджетних асигнувань вимагає від вищої школи пошуку додаткових джерел фінансування, і тут варто звернути увагу на такі можливі шляхи розв'язання цієї проблеми, як: вивчення передового світового досвіду та його адаптація до діяльності державних вищих навчальних закладів; співфінансування освіти державою та бізнесом; удосконалення правового поля з метою стимулювання розвитку меценатства, спонсорства; розроблення механізму кредитування вищої освіти; активізація науково-дослідної та інноваційної діяльності; трансфер наукових розробок у реальний сектор економіки. Запропоновано стратегічні орієнтири вдосконалення фінансування державних ВНЗ України.

Ключові слова: фінансування, державні вищі навчальні заклади, оптимізація фінансування, диверсифікація, фінансування за результатами діяльності, фінансова автономія, стратегічні орієнтири.

Zakharii Varnaliy

STRATEGIC GUIDELINES FOR IMPROVING THE FINANCING
OF STATE HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN UKRAINE

The article deals with the state, problems and methods of optimization of financing of state higher educational institutions of Ukraine. The significance and role of education, which is amplified by globalization, transformations of social processes, development of scientific information technologies, increase of competition between states, educational institutions, and citizens are determined. The ways of diversification of sources of financial resources receipts are analyzed, the system of financing according to the results of activity with the achievement of certain indicators of functioning of institutions of higher education is proposed. The directions of expansion of financial autonomy of state higher educational institutions are generalized. It is proved that the ability of higher educational institutions of Ukraine to search and form additional sources of income in a certain way depends on the degree of their autonomy at the financial, personnel, organizational and academic levels.

**Варналій Захарій
Степанович** –
доктор економічних наук,
професор,
професор кафедри
фінансів
Київського
національного
університету
імені Тараса Шевченка

Given the current trends, it is noted that higher education is not only a final blessing – a source of satisfaction of spiritual, cultural, informational needs of man, but also an investment boon – a means of income growth, providing competitive advantages in the labor market and obtaining other benefits. It is concluded that limited financing of state higher educational institutions of Ukraine negatively affects the quality of educational services. Lack of budget allocations requires higher education schools to find additional sources of funding, and here it is worth paying attention to the following possible ways of solving this problem: studying the best world experience and its adaptation to the activities of public higher education institutions; co-financing education by the state and business; improvement of the legal field in order to stimulate the development of patronage, sponsorship; development of the mechanism of lending to higher education; activation of research and innovation activity; transfer of scientific research into the real sector of the economy. Strategic guidelines for improving financing of state higher educational institutions of Ukraine are proposed.

Keywords: financing, state higher educational institutions, optimization of financing, diversification, financing by results of activity, financial autonomy, strategic guidelines.

Постановка проблеми. Освіта у XXI ст. набуває дедалі більшого масштабу, поширюється швидше й легше, ніж будь-коли раніше. Водночас недооцінка її ролі та значення призводить до протилежного стану, зокрема невігластва. І коли в суспільстві культурна динаміка демонструє спад, тобто невігластво цінується й поширюється, це призводить до ще більшого невігластва. Як тут не згадати давньогрецького філософа Сократа (470–399 рр. до н. е.), одного з фундаторів діалектики, «філософії людини», який зазначав: «Єдине зло – невігластво».

Освіта нації повинна стати справою державної ваги, її стратегічним пріоритетом. Визнання пріоритетності освіти має виступати дієвим важелем державної політики України, у т. ч. її інституційного, кадрового та фінансового забезпечення. Особливої актуальності сьогодні в Україні набуває проблема фінансування освіти. Саме у цьому контексті слід нагадати застереження президента Гарвардського університету Дерекка Бока: «Якщо ви вважаєте, що освіта занадто дорога, то спробуйте підрахувати, скільки коштує невігластво».

Якісна освіта є основою інтелектуального та інноваційного потенціалу суспільства, сприяє соціально-економічному розвитку держави. Значення й роль освіти посилюються глобалізацією, трансформаціями суспільних процесів, розвитком науково-інформаційних технологій, зростанням конкуренції між державами, навчальними установами, громадянами.

Удосконалення рівня та якості освіти, зокрема вищої, потребує і належного фінансування вищих навчальних закладів (ВНЗ). Джерелами фінансування ВНЗ є як бюджетні кошти, так і кошти юридичних та фізичних осіб. Важливість вирішення проблем, які пов'язані з фінансуванням вищої освіти, зумовлена обмеженим обсягом та подекуди неефективним використанням наявних фінансових ресурсів і вимагає розроблення нових підходів до визначення стратегічних орієнтирів удосконалення фінансування зазначеної галузі.

Суттєво впливає на обсяг бюджетного фінансування ВНЗ в Україні державне замовлення на підготовку кадрів. Зміни у процесі формування

державного замовлення, а також нові тенденції розподілу бюджетних місць та коштів на підготовку фахівців спонукають до більш ретельного їх дослідження та запровадження нових систем і моделей. Нині також відсутня єдина методика розрахунку оцінки та собівартості підготовки фахівця. Така модель, на нашу думку, повинна враховувати регіональні ознаки ВНЗ, їх категорії, спеціалізацію освітніх установ та напрямів підготовки (спеціальностей, рівнів, форм).

Результати державної політики у сфері вищої освіти повинні бути віддзеркаленням тих цілей і завдань, які визначають напрями розвитку держави та її національні інтереси. А фінансування державних ВНЗ має стати стратегічним орієнтиром, завдяки якому буде здійснюватися розвиток системи вищої освіти.

Особливої актуальності зазначені вище питання набувають через: низькі показники вітчизняної економіки; розширення доступу до отримання вищої освіти за кордоном в умовах глобалізаційних процесів; необхідність підвищення якості освіти, що зумовлено потребою реформування діючої системи підготовки фахівців загалом; незначну фінансову автономію державних ВНЗ та появу економіки знань. До того ж сучасні тенденції в галузі освіти свідчать про те, що відбувається переорієнтація у підготовці майбутніх фахівців: вони повинні не лише засвоїти та вміти застосувати здобуті знання, але й навчитися шукати, формувати і використовувати нову інформацію в сучасних умовах.

Цілком очевидно, що без відповідного та належного фінансування державні ВНЗ не зможуть вчасно гідно реагувати на ці виклики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти фінансування вищої освіти досліджували відомі зарубіжні економісти, зокрема: Н. Барр, Г. Бекер, М. Блауг, Д. Джонстоун, П. Самуельсон, Т. Шульц та ін.

Проблемам фінансування освіти і науки в Україні присвячені роботи вітчизняних економістів В. Базилевича, Т. Боголіба, О. Василика, В. Гейця,

О. Грішної, Т. Єфименко, І. Каленюк, Е. Лібанової, І. Лютого, В. Опаріна, К. Павлюк, В. Федосова, А. Чухна, С. Юрія та ін.

В економічній науковій літературі поняття «фінансування» та «фінансування освіти» в умовах сучасного розвитку держави актуалізуються та набувають нового звучання. Так, зокрема, І. Каленюк стверджує, що фінансування освіти – це певна система відносин із формування, розподілу та використання різних фінансових ресурсів в освітній сфері. Відповідно з'являється категорія «фінанси вищої освіти», що об'єднує різні види фінансових ресурсів, які утворюються в результаті взаємодії у сфері вищої освіти і забезпечують функціонування профільних установ та закладів [1].

Т. Боголіб під фінансовим забезпеченням вищих закладів освіти розуміє забезпечення фінансовими ресурсами витрат на проведення науково-дослідних робіт та навчально-методичного процесу [2]. Вітчизняний економіст О. Василик вважає, що фінансове забезпечення здійснюється із застосуванням методів бюджетного фінансування, самофінансування, кредитування. Кожний із цих методів вирізняється своїми особливостями практичного застосування. При бюджетному фінансуванні необхідно врахувати умови визначення обсягів фінансування, періодичність передачі коштів, норми певних видів витрат тощо. Кредитування передбачає встановлення умов надання кредитів, гарантій і термінів їх повернення, окупності і ефективності кредитів. При самофінансуванні проводяться розрахунки доцільності й ефективності витрачання власних коштів, форми їх мобілізації тощо [3, с. 102–103].

Уряд при цьому може фінансувати державні ВНЗ як у прямий, так і в непрямий спосіб, надаючи кошти безпосередньо вищому навчальному закладу чи студенту. Проте в сучасних умовах роль держави в освітній діяльності змінюється, що, у свою чергу, зумовлює трансформацію державного фінансування. Дедалі частіше у більшості країн світу формується переконання, що фінансову підтримку доцільно адресувати не тільки навчальному закладу, а й безпосередньо студентам. Однак заклади не позбавлені можливості отримувати пряме державне фінансування [4; 5]. На наш погляд, такі способи державного фінансування стимулюватимуть конкуренцію ВНЗ за студентів, студентів – за ВНЗ, що врешті-решт повинно сприяти поліпшенню якості освітнього процесу та кращим результатам навчання.

Однак, віддаючи належне науковим дослідженням та практичній цінності значного доробку вчених, варто детальніше розглянути оптимальні способи фінансування державних вищих навчальних закладів, ураховуючи різні джерела формування їх фінансових ресурсів та орієнтацію ВНЗ

на зміни в сучасних світових процесах та українському суспільстві.

Метою статті є аналіз стану, проблем та розроблення нових стратегічних орієнтирів розвитку фінансування державних вищих навчальних закладів в Україні. Для реалізації зазначеної мети необхідно: проаналізувати стан та визначити напрями оптимізації фінансування державних ВНЗ України, а також запропонувати стратегічні орієнтири удосконалення їх фінансування.

Основні результати дослідження. Видатки на вищу освіту в Україні завжди фінансувалися переважно за рахунок бюджетних коштів. В умовах розвитку ринкових відносин провідна роль такого фінансування зберігається, оскільки основу системи вищої освіти становлять державні навчальні заклади. Однак нині практично немає такої установи, яка б не займалася платною освітньою діяльністю. Доказом цього є сучасна бюджетна політика, відповідно до якої освіта фінансується за залишковим принципом.

Аналіз бюджетного фінансування освіти в Україні за останні роки свідчить про те, що з 2000 по 2010 рр. спостерігалось зростання витрат на освіту й на вищу освіту відповідно (з 4,2 до 7,4 % та 1,3 до 2,3 % ВВП). Але з 2011 по 2016 рр. видатки на вищу освіту знизилися до 1,9 % ВВП, тобто до рівня 2005 р. (що пов'язано насамперед зі значним зниженням і самого ВВП), і, швидше за все, варто очікувати подальшого їх зниження у наступні роки (рис. 1).

Якщо порівнювати частку видатків бюджету на освіту у ВВП в Україні (у середньому на рівні 6–7 %) з аналогічним показником у зарубіжних країнах, спершу може скластися враження про досить високий рівень фінансування освітньої галузі. Наприклад, видатки на освіту у відсотках до ВВП становлять: у Данії – 8,5 %, Новій Зеландії – 7,3 %, Фінляндії – 7,2 %, Ісландії – 7,1 %, Швеції – 6,5 %, Норвегії – 6,5 %, Бельгії – 6,3 %, Бразилії – 6,1 %, Великій Британії – 5,7 %, Австрії, Франції – по 5,6 %, Ізраїлі – 5,5 %, США – 5,3 %, Канаді, Швейцарії, Литві, Латвії, Естонії, Польщі – по 5,1 %, Іспанії, Німеччині – по 4,8 %, Південній Кореї – 4,6 %, Чилі – 4,5 %, Італії – 4,3 %, Чехії – 4,0 %, Японії – 3,8 % [7; 8].

Але до таких показників необхідно ставитися досить виважено та обережно, зважаючи на обсяги ВВП, обсяги державних видатків, чисельність населення та величину ВВП на душу населення. Адже наведені дані не дають можливості адекватно оцінити ефективність держави в освітній галузі та реальну потребу у бюджетних коштах. Крім того, випереджаючи такі розвинені країни, ми не можемо говорити про належну якість вищої освіти, адже не завжди кількість означає якість.

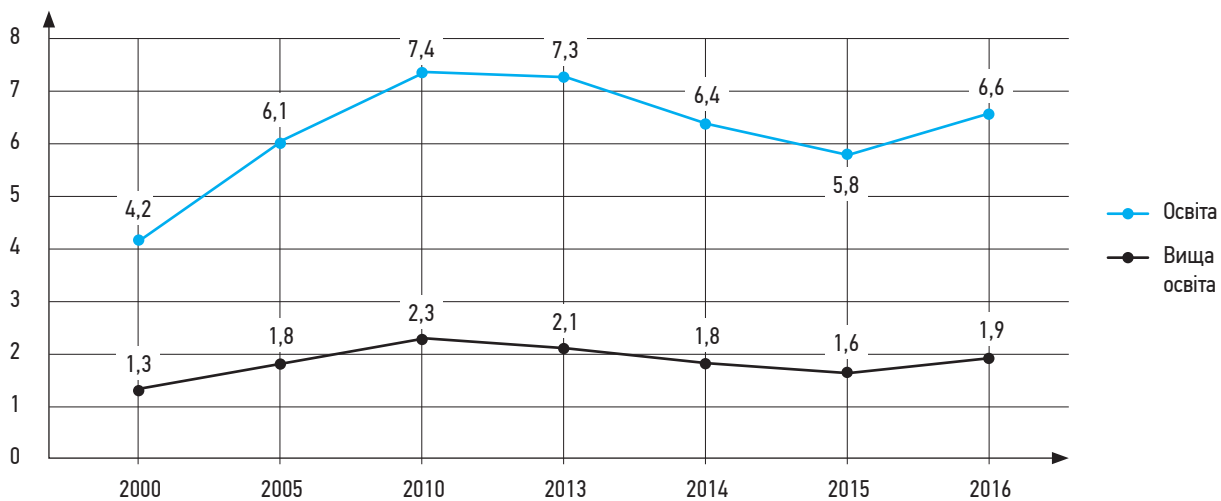

Рис. 1. Витатки зведеного бюджету України на освіту та вищу освіту в 2000–2016 рр., % до ВВП

Джерело: складено за даними статистичних бюлетенів Державної служби статистики України [6].

Аналіз діяльності та фінансування державних вищих навчальних закладів дозволить визначити основні тенденції розвитку вищої освіти, тому варто здійснити огляд сучасного стану державних вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, провести порівняльну характеристику окремих показників функціонування державних ВНЗ.

На початок 2016/17 навчального року (н. р.) в Україні функціонувало 657 ВНЗ, з яких 370 – I–II рівнів акредитації та 287 – III–IV рівнів акредитації. Слід зазначити, що загальна кількість ВНЗ України III–IV рівнів акредитації з 2012/13 н. р. по 2016/2017 н. р. зменшилася на 47 установ, що відображено на рис. 2.

У 2016/17 н. р. в Україні функціонувало 287 ВНЗ III–IV рівнів акредитації, з яких 196 – державних, 13 – комунальних та 78 закладів приватної форми власності. У більшості комунальних та приватних ВНЗ здобувають освіту в середньому 1,5–2 тис. студентів, крім того, заочно у приватних закладах навчається студентів більше, ніж на денній формі. Деякі з цих закладів підпорядковані не МОН України, а іншим відомствам та міністерствам і переведені з окупованих територій. Такі ВНЗ здебільшого невеликі, тому їхня ліквідація чи об'єднання з іншими закладами не спричинить істотного впливу на структуру та розподіл студентів і стосуватиметься переважно незначної їх кількості. У суспільстві побутує також думка, що менша кількість закладів вищої освіти сприяє зростанню рівня її якості. Однак ґрунтовними дослідженнями такий зв'язок не підтверджується [9].

Спроможність ВНЗ шукати та формувати додаткові джерела надходжень певним чином залежить від ступеня автономії ВНЗ на фінансовому, кадровому, організаційному та академічному рівнях.

Саме рівень автономії визначає можливості для диверсифікації надходжень із додаткових джерел та сприяє використанню потенціалу самих ВНЗ та розвитку нових джерел фінансування.

Диверсифікацію надходжень розуміємо як спосіб формування додаткових джерел надходжень ВНЗ при використанні нових чи діючих напрямів фінансування для досягнення фінансової стійкості. При цьому фінансова стійкість орієнтована на забезпечення ефективної діяльності ВНЗ та реалізується за необхідних обсягів надходжень фінансових ресурсів, що дає можливості для подальшого розвитку.

На рівні державної підтримки диверсифікація проявляється у створенні певних умов, за яких надається фінансування. Це може бути: визначення конкретних показників у формулах фінансування, широке впровадження фінансування на конкурсній основі, інструменти застосування впливу співфінансування (надання державних субсидій та ін.), фінансування роботи та академічних обмінів викладачів і студентів для досягнення високих показників діяльності [10].

Диверсифікація джерел передбачає стратегічний аналіз, дослідження інституційних переваг, особливостей та можливостей навчального закладу щодо пошуку напрямів додаткових надходжень. Такий процес, на наш погляд, повинен супроводжуватися певними змінами, а саме створенням спеціальних структур або органів, які ефективно прийматимуть рішення про впровадження відповідних механізмів та інструментів диверсифікації.

Існуючі підходи до диверсифікації надходжень акцентують увагу на необхідності розроблення заходів, які сприятимуть виконанню академічної місії закладу освіти. Водночас існує думка, що

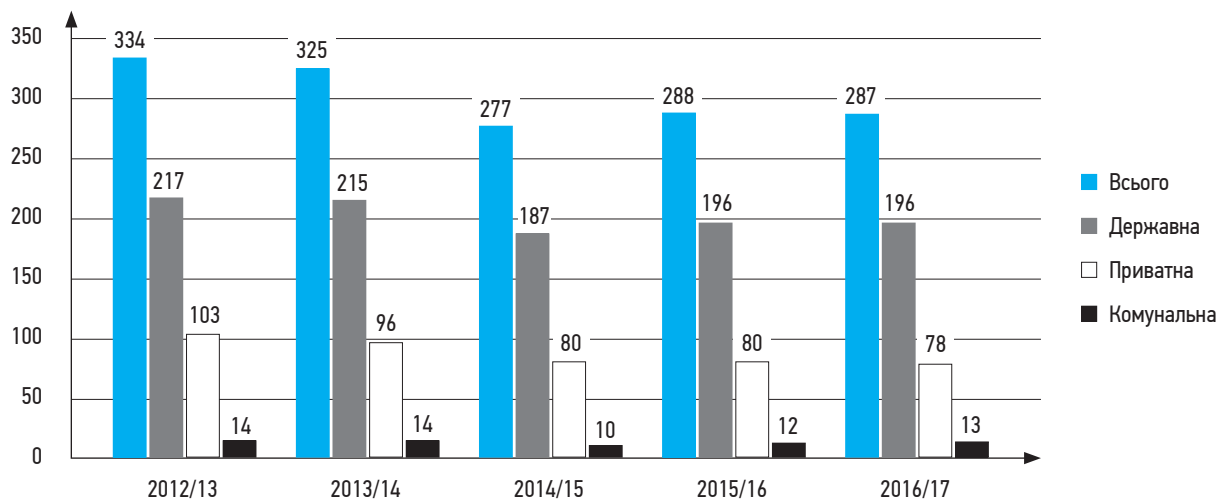

Рис. 2. Кількість ВНЗ України III–IV рівнів акредитації за формами власності станом на початок відповідного навчального року, од.

Джерело: складено за даними статистичних бюлетенів Державної служби статистики України [6].

спроби відшукати додаткові надходження призведуть до обмеження академічної автономії та відволікатимуть від основних завдань викладацької та дослідницької роботи. Тож важливо впевнитися, що стратегічний план диверсифікації надходжень та функціонування закладів відповідатиме завданням та специфіці діяльності [11].

Глобалізація та інтернаціоналізація, які є наслідками тривалого зростання потреби у вищій освіті по всьому світу, також є чинниками диверсифікації, а саме – поширення мобільності як персоналу, так і студентів у країнах. Це водночас створює нові можливості та розширює поле для конкуренції університетів, яким потрібні фінансові ресурси для підвищення своєї привабливості. Деякі ВНЗ традиційно отримують відповідну частку надходжень від іноземних студентів, відтак дедалі більше установ вбачають у цьому не тільки засіб покращення своєї репутації та якості освіти, а й зростаюче джерело надходжень. Інтернаціоналізація також забезпечує можливості для розширення видів діяльності, наприклад, сприяє транскордонному дослідницькому співробітництву, що останніми роками дедалі більш сприяє зростанню фінансових надходжень [12].

Генерування та диверсифікація надходжень можуть бути частиною стратегії університету, спрямованої на те, щоб зробити доступними фінансові ресурси на академічний розвиток (навчання або дослідницьку діяльність). На цьому етапі диверсифікація надходжень допомагає розширенню місій освітніх установ, відкриваючи нові ресурси для досягнення нових та існуючих завдань.

Одним із ключових факторів успіху ВНЗ є впровадження стратегії диверсифікації в загальну академічну стратегію установи та її втілення.

Адже установи, які включають диверсифікацію надходжень до своїх планів стратегічного розвитку, що пов'язані з конкретними планами дій, краще обізнані з питаннями фінансування й генерують більше надходжень від додаткових джерел. Разом із тим диверсифікація надходжень не є самоціллю, адже основна мета – завжди підтримувати головну місію та діяльність навчального закладу і сприяти його фінансовій стійкості [10].

Система фінансування за результатами діяльності (*Performance based funding, PBF*) була запроваджена американськими навчальними закладами і набула різних форм, але принцип фінансування навчальних закладів шляхом бюджетних асигнувань у результаті досягнення ВНЗ окремих показників діяльності залишився незмінним. Саме за такими індикаторами діяльності і визначаються розміри фінансування. Такі показники поділяють на дві групи: 1) показники витратності (*input*) – це чисельність студентів, які навчаються за різними програмами та рівнями, чисельність професорсько-викладацького складу та співвідношення студентів і викладачів; 2) показники результату (*output*) – чисельність випускників ВНЗ, розміри позабюджетних коштів, кількість укладених угод та договорів, дані цитувань праць науковців закладу, кількість зареєстрованих патентів, відомості про працевлаштування студентів тощо [9; 12–14].

Зміна кон'юнктури вітчизняної економіки, обсягів державного фінансування вищої освіти, демографічна ситуація, трансформації на ринку праці, доходи населення та діючий механізм визначення обсягів державних коштів у вигляді державного замовлення зумовлюють необхідність перегляду системи фінансування державних ВНЗ за результатами діяльності.

Стратегічні орієнтири фінансової автономії ВНЗ

Проблема	Запропоноване рішення	
	Системний рівень	Інституційний рівень
Фінансова автономія		
1. Невідповідні способи фінансування	Замінити постатейний бюджет на блокові гранти	Розробляти стратегії фінансового планування та складання бюджету з урахуванням додаткової автономії, а також принципів, формул і коштів, доступних для внутрішнього розподілу
	Враховувати невелику кількість критеріїв діяльності при обчисленні блокових грантів для стимулювання діяльності	
2. Встановлення плати за навчання	Надати ВНЗ більше автономії у встановленні плати за навчання, у т. ч. для іноземних студентів	Забезпечити необхідне фінансове планування
3. Незбалансованість джерел доходів ВНЗ і низький рівень доходу з інших джерел	Запровадити податкові стимули для залучення комерційних інвестицій	Розробити рекомендації щодо диверсифікації джерел фінансування ВНЗ
	Створити стимули для залучення ВНЗ доходів з інших джерел (гранти)	Забезпечити набір чи підготовку кадрів для розвитку фінансового потенціалу
	Сприяти підвищенню кваліфікації персоналу для більш ефективного залучення коштів	
4. Відсутність у ВНЗ служб комплексного фінансового управління	Виділити цільове фінансування для вдосконалення функцій фінансового управління	Розробити план заходів для забезпечення фінансування функцій такого управління
5. Обмежена можливість ВНЗ управляти власними активами та вирішувати фінансові питання	Передати право власності на майно	Забезпечити набір чи підготовку кадрів для розвитку необхідної фінансової автономії
	Надати ВНЗ цілковитий контроль щодо питань оренди та продажу власності та право залишати доходи, отримані від оренди	
	Забезпечити фінансування для підвищення кваліфікації персоналу в адміністративно-господарському управлінні	

Джерело: складено на основі [7; 11].

Фінансування за результатами діяльності сприятиме більшій конкурентоспроможності ВНЗ, орієнтації установ на важливі показники діяльності, посиленню слабких індикаторів, впливу на навчальну, наукову, дослідницьку роботу ВНЗ, на керівництво закладів, певною мірою формуватиме та розширюватиме автономію установ, впливатиме на розподіл фінансування та фінансове управління. Все це дає змогу стверджувати, що реалізація зазначених заходів сприятиме підвищенню якості вищої освіти.

Сучасні ВНЗ приймають виклики функціонування в конкурентному середовищі всередині країни, у Європі та світі, але для цього вони потребують організаційної свободи, не дуже жорстких допоміжних програм і достатнього фінансування; в іншому випадку ВНЗ будуть поставлені у невідгдане становище порівняно з потенційними партнерами і конкурентами. Якщо збережеться надмірне регулювання та суворий адміністративний і фінансовий контроль вищої освіти, динаміки, необхідної для завершення формування Європейського простору вищої освіти, не буде досягнуто або вона призведе до нечесної конкуренції. Тому уряди повинні розширити повноваження установ і зміцнити їхню автономію, забезпечуючи стабільне правове та фінансове середовище. Університети

беруть на себе відповідальність за звітність і реалізацію реформи у тісній співпраці зі студентами та зацікавленими сторонами, підвищуючи якість діяльності установи та нарощуючи стратегічний управлінський потенціал.

Під фінансовою автономією розуміємо більш широкі можливості отримання та розподілу фінансування, можливості позичати кошти, а також залишати у розпорядженні невикористані бюджетні кошти [11].

Українські університети отримують державне фінансування у формі однорічного постатейного бюджету, тому їхня фінансова автономія є обмеженою. Їм не дозволяється зберігати надлишок, також відсутня можливість позичати гроші на фінансовому ринку. Майбутні законодавчі реформи повинні надати ВНЗ можливість залучати додаткові надходження на фінансових ринках. Таким чином, і держава, і влада, й університети можуть визначити інноваційні шляхи диверсифікації та збільшення фінансових потоків ВНЗ [16].

Разом із тим пропонуються стратегічні орієнтири щодо вдосконалення та запровадження фінансової автономії ВНЗ (див. табл.).

Для фінансової автономії ВНЗ важливе значення має благодійне фінансування, яке у майбутньому набуватиме дедалі більшого значення. Під ним розуміють широкий спектр типів фінансування: фінанси, надані приватними особами; надходження, отримані від благодійних організацій (фондів), зазвичай спрямованих на досягнення визначених цілей; надходження, отримані від благодійних фондів, що фінансують наукові дослідження.

Такі фонди відіграють важливу роль у підтримці навчальної та науково-дослідної діяльності ВНЗ. Вони є ключовими джерелами фінансування, що здатні генерувати інноваційні підходи та форми партнерства і не обмежені звичайними каналами фінансування. Це набуває дедалі більшого значення, оскільки вирішення проблеми спонукає викладача застосовувати міждисциплінарні підходи, для яких важче знайти адекватне фінансування.

Слід зазначити, що при розподілі державного фінансування зростає кількість країн, що укладають довготермінові угоди між міністерствами освіти й університетами, за якими права та обов'язки навчальних закладів, зокрема щодо ресурсів і кількості студентів, визначаються з можливими щорічними коригуваннями. Помітна тенденція, особливо у країнах Західної Європи, до виділення державного фінансування у вигляді блокових грантів, а не у формі постатейного бюджету. Блокові гранти – це такий вид фінансування, який покриває декілька категорій витрат, зокрема, витрати на навчальний процес, поточні витрати та/або витрати на науково-дослідну діяльність. За таких умов університети можуть вільно розподіляти кошти всередині закладу відповідно до власних потреб, однак можливі деякі обмеження [7; 11].

Висновки та напрями для дискусії. Сучасні тенденції засвідчують, що вища освіта є не лише кінцевим благом – джерелом задоволення духовних, культурних, інформаційних потреб людини, а й інвестиційним благом – засобом зростання доходів, забезпечення конкурентних переваг на ринку праці та одержання інших благ. Наявність значних позитивних зовнішніх ефектів освіти пояснює, чому в розвинених країнах переважає ідея вищої освіти як суспільного блага та її державного фінансування.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про те, що обмежене фінансування державних ВНЗ негативно впливає на якість освітніх послуг. Брак бюджетних асигнувань спонукає вищу школу до пошуку додаткових джерел фінансування, і тут варто звернути увагу на такі можливі шляхи розв'язання цієї проблеми, як: вивчення передового світового досвіду та його адаптація до діяльності державних ВНЗ; співфінансування освіти державою та бізнесом; вдосконалення правового поля з метою стимулювання розвитку меценатства, спонсорства; розроблення механізму

кредитування вищої освіти; активізація науково-дослідної та інноваційної діяльності; трансфер наукових розробок у реальний сектор економіки.

Однак зауважимо, що вивчення різноманітних аспектів фінансування державних ВНЗ потребує подальшого дослідження, зокрема у площині основних показників, які визначають сучасний стан закладів вищої освіти, а також ключових тенденцій їх діяльності.

Список використаних джерел

1. Каленюк І.С. Проблеми удосконалення фінансово-економічного управління системою освіти // Вісник Київського Національного університету технологій та дизайну. – 2013. – № 5. – С. 172–178.
2. Боголіб Т.М. Фінансування розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період: монографія. – К.: Міленіум, 2006. – 506 с.
3. Василик О.Д. Теорія фінансів: підручник. – К.: НІОС, 2000. – 416 с.
4. Barr N. Financing higher education: lessons from economic theory and reform in England [Електронний ресурс] // Higher Education in Europe. – 2009. – Vol. 34 (2). – Рр. 201. – Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1080/03797720902867419>
5. Bruce Johnstone D. The Politics of Higher Education: Common Misunderstandings about the Financing of Higher Education // Peking University Education Review. – 2013. – Is. 2. – Рр. 36–45.
6. Дані статистичних бюлетенів Державної служби статистики України [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Education at a Glance 2016: OECD Indicators [Електронний ресурс] / Організація економічного співробітництва та розвитку. – Режим доступу: http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2016_eag-2016-en
8. World Bank Open Data [Електронний ресурс] / Група Світового банку. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/>
9. Стадний Є. Концептуальна модель державного фінансування ВНЗ за результатами діяльності [Електронний ресурс] / Аналітичний центр CEDOS. – 2016. – 8 берез. – Режим доступу: <https://cedos.org.ua/uk/osvita/kontseptualna-model-derzhavnoho-finansuvannia-vnz-za-rezultatamy-diialnosti>
10. Варналій З.С., Красільник О.В., Хмелевська Л.П. Фінансування державних вищих навчальних закладів України. – К.: Знання України, 2017. – 231 с.
11. Звіти Асоціації європейських університетів [Електронний ресурс] / Асоціація європейських університетів. – Режим доступу: <http://www.eua.be/activities-services/publications.aspx>
12. Hillman Nicholas W., Tandberg David A., Fryar Alisa H. Evaluating the Impacts of "New" Performance Funding in Higher Education [Електронний ресурс] // Educational Evaluation and Policy Analysis. – 2015. – Vol. 37 (4). – Рр. 501–519. – Режим доступу: <https://doi.org/10.3102/0162373714560224>

13. Performance-based Funding for Public Research in Tertiary Education Institutions: Workshop Proceedings [Електронний ресурс] / Організація економічного співробітництва та розвитку. – Режим доступу : http://www.oecd-ilibrary.org/education/performance-based-funding-for-public-research-in-tertiary-education-institutions_9789264094611-en

14. Hicks D. Performance-based university research funding systems [Електронний ресурс] // Research Policy. – 2012. – Vol. 41 (2). – Pp. 251–261. – Режим доступу : <https://doi.org/10.1016/j.respol.2011.09.007>

15. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2014. – № 37–38. – Ст. 2004 [із змінами та доповненнями]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

16. Варналій З.С., Красільник О.В. Оптимізація фінансування державних вищих навчальних закладів України // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка, 2017. – № 5 (194). – С. 6–13.

References

- Kalenyuk, I.S. (2013). Problemy udoskonalennia finansovo-ekonomichnoho upravlinnia systemoiu osvity [Problems of improvement financial and economic management of education system]. *Visnyk Kyivskoho Natsionalnoho universytetu tekhnolohij ta dizajnu – Bulletin of Kyiv National University of Technology and Design*, 5, 172–178 [in Ukrainian].
- Boholib, T.M. (2006). *Finansuvannia rozvytku vyschoi osvity i nauky v transformatsijnij period [Financing the development of higher education and science in the transformational period]*. Kyiv: Millennium [in Ukrainian].
- Vasylyk, O.D. (2000). *Teoriia finansiv [Theory of Finance]*. Kyiv: NIOS [in Ukrainian].
- Barr, N. (2009). Financing higher education: lessons from economic theory and reform in England. *Higher Education in Europe*, 34 (2), 201. [dx.doi.org](http://dx.doi.org/10.1080/03797720902867419). Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1080/03797720902867419> [in English].
- Johnstone, D. Bruce. (2013). The Politics of Higher Education: Common Misunderstandings about the Financing of Higher Education. *Peking University Education Review*, 2, 36–45 [in English].
- Dani statystychnykh biuleteniv Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Data of statistical bulletins of the State Statistics Service of Ukraine]. *State Statistics Service of Ukraine*. (2017, July 15). [ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua). Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
- Education at a Glance 2016: OECD Indicators [online] Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). (n.d.). [oecd-ilibrary.org](http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2016_eag-2016-en). Retrieved from http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2016_eag-2016-en [in English].
- World Bank Open Data. World Bank Group. (n.d.). data.worldbank.org. Retrieved from <http://data.worldbank.org> [in English].
- Stadnyi, Ye. (2016). Kontseptualna model derzhavnoho finansuvannia VNZ za rezultatamy diialnosti [Conceptual model of public performance-based funding]. *Analytical Center CEDOS*. cedos.org.ua. Retrieved from <https://cedos.org.ua/uk/osvita/kontseptualna-model-derzhavnoho-finansuvannia-vnz-za-rezultatamy-diialnosti> [in Ukrainian].
- Varnaliy, Z.S., Krasilnyk, O.V. & Khmelevska, L.P. (2017). *Finansuvannia derzhavnykh vyschykh navchalnykh zakladiv Ukrainy [Financing Public Higher Education Institutions of Ukraine]*. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].
- Reports of the Association of European Universities. *Association of European Universities*. (n.d.). [eua.be](http://www.eua.be). Retrieved from <http://www.eua.be/activities-services/publications.aspx> [in English].
- Hillman, Nicholas W., Tandberg, David A., & Fryar, Alisa H. (2015). Evaluating the Impacts of "New" Performance Funding in Higher Education. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 37 (4), 501–519. [doi.org](http://dx.doi.org/10.3102/0162373714560224). Retrieved from <https://doi.org/10.3102/0162373714560224> [in English].
- OECD (2010). Performance-based Funding for Public Research in Tertiary Education Institutions: Workshop Proceedings. (n.d.). [oecd-ilibrary.org](http://www.oecd-ilibrary.org/education/performance-based-funding-for-public-research-in-tertiary-education-institutions_9789264094611-en). Retrieved from http://www.oecd-ilibrary.org/education/performance-based-funding-for-public-research-in-tertiary-education-institutions_9789264094611-en [in English].
- Hicks, D. (2012). Performance-based university research funding systems. *Research Policy*, 41 (2), 251–261. [doi.org](https://doi.org/10.1016/j.respol.2011.09.007). Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.respol.2011.09.007> [in English].
- Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» vid 1 lypnia 2014 r. № 1556-VII [Law of Ukraine "About higher education" from 2014, July 1 No. 1556-VII]. (n.d.). zakon4.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].
- Varnalij, Z.S. & Krasilnyk, O.V. (2017). Optymizatsiia finansuvannia derzhavnykh vyschykh navchalnykh zakladiv Ukrainy [Optimization of financing of state higher educational institutions of Ukraine]. *Visnyk KNU imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv*, 5 (194), 6–13 [in Ukrainian].